

DORP IN OORLOGSTIJD

Verhalen over verzet, verraad, verschrikking en verlies

Cees Stolk

©2022, Cees Stolk

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

NUR 689
ISBN 978-94-0365-082-1
Eerste druk 2022

Redactie: Marita Weener, www.redactiebureauamaritaweener.nl
Ontwerp en vormgeving: Sabrina Wakker, www.wakkerdesign.nl
Foto omslag: Fotocollectie van Gerard Groeneveld
Uitgever: Sabine Kokee, www.leuker.nu
Druk: Maak je eigen onderwijsboek, www.maakjeeigenonderwijsboek.nl

DORP IN OORLOGSTIJD

Verhalen over verzet, verraad, verschrikking en verlies

Cees Stolk
Stichting Oorlogsverhalen Nieuwolda

leuker.nu
leren en uitgeven kan écht revolutionair

De invasie op 10 mei 1940. De Duitse colonne rijdt door de Hoofdstraat van Nieuwolda richting de brug, waar zij door verzet van de Nederlandse strijdkrachten drie uur oponthoud hebben. - Fotocollectie Gerard Groeneveld

Inhoudsopgave

Een schuilbunker als herinnering	6
De strijd in Nieuwolda duurt drie uur	8
Duitse soldaten maken bij de inval foto's voor het thuisfront	12
De verpleegster Anje Koopman-Mulder	15
Dagboek van ooggetuige Derk Grimmenga	18
De krijgsgevangene Remmo Georgius	34
De groepsleider van de NSB	44
Het verzet	51
De kinderen van de verzetsstrijder Berend Klaas Bosma	54
Het logboek van de vrouw van kampgevangene Lex van Dockum	59
Arnold van Dockum, de zoon van een kampgevangene	68
Arent Levie, de enige jood	72
Het oorlogskind Harm van der Veen	76
Evacu� Joop van der Schee uit Vlaarding�	81
Het oorlogsdagboek van Trijntje Boven	87
De vergeten oorlogsdode Hilvert Doornkamp	93
Johannes Verbiest, vermoord door 'de beul van het Emsland'	98
De dwangarbeider Hendrik Heethuis	101
In de branding der bevrijding	107
De bevrijding	110
Bronnen	114
Dankwoord	115

De schuilbunker achter het huis aan de Hoofdstraat 119 te Nieuwolda.

Een schuilbunker als herinnering

Het is niet meer dan een betonnen bak, 3,5 bij 1,6 meter. Langwerpig, aan het zicht onttrokken door essen en half weggestopt onder een aarden wal. Een relikwie uit oorlogstijd, een schuilbunker, aangelegd door de bewoners van toen. Achttien meter uit de achtergevel van Hoofdstraat 119 in Nieuwolda valt het restant uit de jaren 40-45 amper op. In de volksmond heet het voorname pand 't Börgje.

Voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog woont op dit adres Albert Waalkens (1872-1950), bijgenaamd 'lutje Waalkens', met zijn huishoudster juffrouw Bouwman. Alberts vrouw Gesina Evers is al in 1921 op 49-jarige leeftijd overleden. Albert, wiens vader Hendrik van 1881 tot 1920 burgemeester van Nieuwolda is, onderkent al vroeg de gevaren van een dreigende oorlog en laat in zijn achtertuin een schuilplaats bouwen. Hij heeft op tijd in de gaten dat de roerige jaren dertig wel eens kunnen escaleren. Of hij ooit gebruik heeft gemaakt van de schuilplaats is bij overlevering niet meer te achterhalen.

In die tijd beseffen meer dorpingen het gevaar van de machtsovername door Hitler. Landbouwer Berend Klaas Bosma, die later als verzetsman geëxecuteerd wordt, bouwt bij zijn boerderij een schuilplek van houten bielzen, afgedicht met klei. Het 'hol' is absoluut niet bedoeld om er te spelen, zo herinnert zoon Jouke Bosma zich. "Vader joeg ons eruit als we het toch waagden."

Albert Waalkens overlijdt vrij snel na het einde van de Tweede Wereldoorlog, in 1950. Zoon Hendrik neemt zijn plaats in. Bij het huis hoort ook een stuk weiland van 3 ha. Daar valt het oog van slager Koop Keizer op. Hij wil dat grasland wel huren van Waalkens om daar zijn koeien te laten weiden. Zoon Klaas Keizer (1941-2021) kan zich nog herinneren dat zijn pa bij Waalkens op bezoek ging met het verzoek het land te huren.

Wie kinnen as sloager nait op stand wonen.

"Pa ging met 't strikje om de hals naar Waalkens en vroeg of hij het land kon huren. Waalkens keek wat zorgelijk en zei: 'Huren doe ik niet. Je kunt het land kopen, maar dan moet je het huis erbij ook kopen.' En", zo vervolgt Keizer met een aanstekelijke lach, "Waalkens zei er ook bij dat pa de huishoudster die bij hem inwoonde, juffrouw Bouwman, voor niks onderdak in het huis moest bieden. Toen pa terugkwam bij mijn moeder met die boodschap sputterde die tegen: 'Ik wil nait in 't Börgje wonen. Wie kinnen as sloager nait op stand wonen.'" Koop Keizer woont en werkt op dat moment in de slagerij aan Hoofdstraat 86.

Huishoudster Bouwman overlijdt echter een half jaar na de koop. Klaas' vader zit met zijn aankoop een beetje in z'n maag, maar niet lang, want spoedig verhuurt hij het huis aan beginnend notaris H.J. van der Laan. Pas als zoon Ger de slagerij overneemt in 1963 en de notaris een andere woning betreft, gaan vader en moeder Keizer zelf in het huis op nummer 119 wonen. "Moeder ging toen overstag", grinnikt Klaas.

Aan de schuilbunker heeft Klaas zelf ook nog herinneringen: "Er zat een asbestpijp op voor de luchttoevoer en er was een trapje naar beneden. In die holle ruimte stonden aan weerskanten twee bankjes voor, schat ik, zo'n zes personen."

De schuilplaats op nummer 119 is nog het enige restant dat in Nieuwolda als tastbaar bewijs overbleef uit die oorlogsjaren. De twee kazematten (bunkers) bij de brug over het Termunterzijl-diep zijn opgeblazen en met de grond gelijk gemaakt. Niets herinnert meer aan de strijd die hier geleverd is. In enkele huizen nabij de brug zoals eetcafé De Brug, v/h pand Klei, zijn nog kogelgaten zichtbaar.

Klaas Keizer is blij met de restauratie van de bunker: "Zo blijft een uniek overblijfsel uit de oorlog bewaard als herinnering aan die vreselijke tijd." Klaas maakt de restauratie van de schuilbunker niet meer mee; hij overlijdt op 30 mei 2021.

Derk Grimmenga (1888-1963) en
zijn vrouw Afiena Tiedens (1893-1969).

Dagboek van ooggetuige Derk Grimmenga

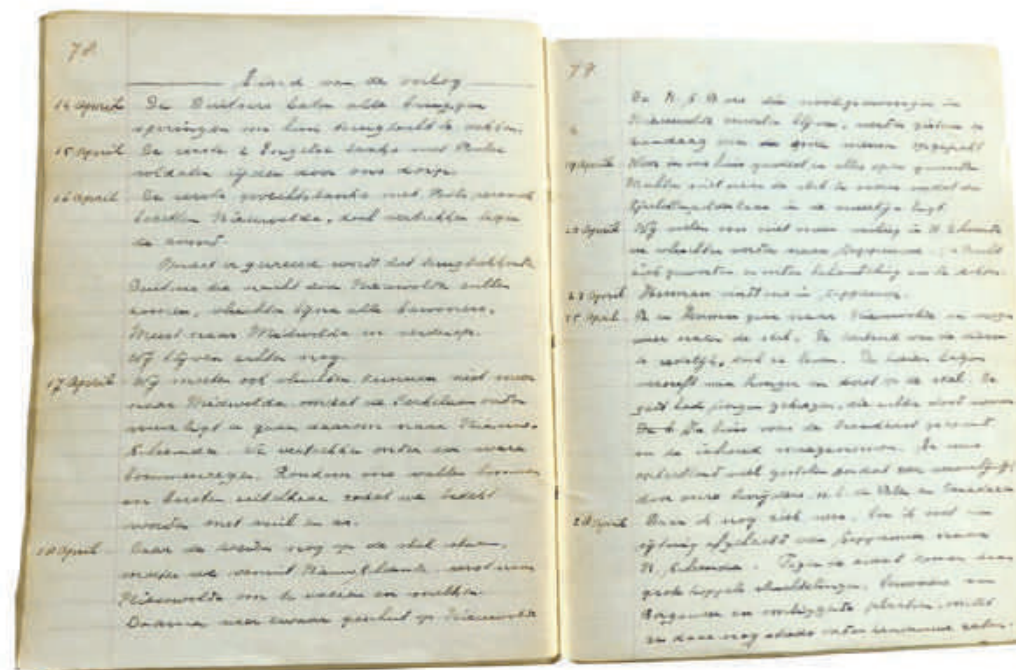
Derk Grimmenga (1888-1963), veehouder en handelaar van beroep, houdt in een schoolschriftje minutieus bij wat er tijdens de oorlog in Nieuwolda gebeurt. Grimmenga, wonend op adres A 372, nu Hoofdstraat 90, is voor de oorlog vier jaar raadslid voor de Lijst Wenniger, de eigenzinnige huisarts in Nieuwolda. Lambert Frederik Wenniger trekt zich van niets en niemand iets aan, wat een collega-raadslid doet opmerken dat "dit laagstaand mensch de manieren van een varken heeft". De dokter tart het gezag als hij fietsend het tegelpad verkiest boven de modderige weg, wat hem meer dan honderd bekeuringen oplevert. Hij komt dertig keer voor het gerecht vanwege belediging en raakt zelfs slaags met de burgemeester. Oneervol ontslag volgt, maar tot 1939 blijft hij met Grimmenga in de raad zitten.

In 80 bladzijden schrijft de dan 52-jarige Derk Grimmenga met pen en in een gelijkmatig, net en beheerst handschrift zijn *Herinneringen aan de oorlogsjaren van 1940 tot 1945* op. Hieronder fragmenten uit zijn dagboek, waarin hij voort-

durend hoopt dat de oorlog snel voorbij zal zijn. Ook beschrijft Grimmenga uit de eerste hand dat Nieuwolda vaak opgeschrikt wordt door overvliegende Engelse vliegtuigen en Duits afweergeschut. Later, als de geallieerden oprukken vanuit het zuiden, moet het dorp evacueren. Nieuwolda ligt in de vuurlinie.

“Tot laat in de avond houdt de eindeloze
stroom van binnentrekkende troepen aan.”

Aan de vooravond van de Duitse inval begint Grimmenga zijn dagboek als volgt: “Reeds geruime tijd verkeert Nederland in grote spanning hoe het verloop zal zijn van de oorlog die in Europa ontbrandt en waarin Duitsland de hoofdrol vervult. Onze soldaten en zij die soldaat zijn geweest zijn al lange tijd gemobiliseerd. Ook in Nieuwolda liggen soldaten en hier zijn kazematten gemaakt en versperringen aangelegd met het doel om de Duitsers bij een eventuele inval een poos te kunnen tegenhouden. Op een uitkijkpost, geplaatst boven op een boerderij, wordt iedere nacht door burgers wacht gehouden.”

Het logboek van Derk Grimmenga.

De groepsleider van de NSB

Hij is niet een van de eersten die zich aanmeldt als de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) in december 1931 wordt opgericht. Maar vrij snel na de machtsvername van Hitler in januari 1933 geeft hij zich op als lid. De dan 27-jarige Hendrik Harmannus Frieling, landbouwer te Nieuwolda, wordt ingeschreven onder stamboeknummer 20744. Waarom een gerespecteerd man binnen het dorp zich tot de NSB voelt aangetrokken, omschrijft hij in zijn eerste verhoor op 11 mei 1945 als volgt: “Idealistische overwegingen hebben mij tot lid gemaakt.”

In een tweede verhoor op 29 juni 1945 licht Frieling (1906-1986) zijn lidmaatschap nader toe, zo blijkt uit zijn dossier in het Nationaal Archief (CABR 110809, dossier 843). Hij nuanceert daarin zijn keuze voor de NSB: “Ik werkte niet voor Duitsland doch voor de opbouw van Nederland. Ik was ervan overtuigd dat indien ik bedankte voor de NSB het in Nieuwolda glad verkeerd zou gaan daar een ander in mijn plaats zou komen.”

“Als ik bedankte voor de NSB was het met Nieuwolda glad verkeerd gegaan.”

“Voor de bevolking van Nieuwolda”, zo vervolgt Frieling zijn bekentenis, “was het dan wel slechter geweest. Ik heb nimmer onderduikers aangebracht of laten oppakken. Ik was daar absoluut tegen.” Onderaan het proces-verbaal tekent wachtmeester Hanno Duut, die het verhoor afneemt, op: “Algemeen wordt hij (Frieling) beschouwd als een zeer betrouwbaar persoon. Zijn verklaring is dan ook geloofwaardig. Hij was steeds gekant tegen gewelddadig optreden. Voor Nieuwolda was het een geluk dat niet Ritzema doch hij groepsleider was.” Duut, werkzaam bij de POD (Politieke Opsporingsdienst), voegt daar een kwalificatie van Ritzema aan toe maar streept die later door. Bij het volgende verhoor in februari 1946 zal de wachtmeester zijn mening over Frieling enigszins bijstellen.

De geboren Bedumer Frieling bezit een boerderij op de plek waar nu zorgcentrum 't Hamrik is gevestigd. Hij klimt vrij snel na zijn aanmelding bij de NSB op tot 'kringbeheerder'. Jacob Maarsingh, onbetwist kopstuk van de NSB in Noord-Nederland en vertrouweling van Mussert, benoemt hem op 30 oktober 1937 in die functie. Op 6 januari 1941 bevordert Maarsingh hem tot groepsleider over de dorpen Nieuwolda, Woldendorp, Wagenborgen, 't Waar, Nieuw-Scheemda en Termunten.

Naast zijn lidmaatschap van de NSB zet hij zich ook in voor de Nederlandsche Volksdienst. Dit orgaan is opgezet met hulp van de Duitse bezetter en beoogt de nazificering van het maatschappelijk werk. Volgens de nationaalsocialistische rassenleer komen gehandicapten en bejaarden niet in aanmerking voor zorg. De Nederlandsche Volksdienst geeft alleen hulp aan arische gezinnen. Zieken worden wel geholpen, alleen als ze ariër zijn. Joden zijn uiteraard buitengesloten van hulp.

“De Groninger gaat zich den nieuwen tijd bewust worden.”

Frieling vat zijn taak als 'blokhoofd' serieus op en belegt in maart 1942 een vergadering van NSB'ers in hotel Prenger in Nieuwolda, op de hoek van de Wagenborgerweg en de doorgaande weg naar Delfzijl (N362). In het *Agrarisch Nieuwsblad* (12 maart 1942) staat een klein berichtje waarin melding wordt gemaakt van het feit dat de groep Nieuwolda is vergroot tot ruim 80 leden. Onder leiding van Frieling komen zij bijeen om de strategie voor de komende jaren te bepalen. Tevreden constateert hij: “De Groninger gaat zich den nieuwen tijd bewust worden.” Want, zo vervolgt hij: “Het is noodzakelijk de groep Nieuwolda te reorganiseren, de diverse blokken te wijzigen en samen te stellen.”

Zoon Jouke en dochter Alie Bosma.

De kinderen van de verzetsstrijder Berend Klaas Bosma

Berend Klaas Bosma.

De kinderen Bosma zullen die dag nooit vergeten, de vroege ochtend van 24 maart 1945. Bonken op de deur, Nederlandse bevelen: "Openmaken!" Luidruchtig wordt het gezin van Berend Klaas Bosma om half zes gewekt. NSB'ers, Landwachters en de 'schrik van Winschoten', politiecommissaris Van den Hof, zijn op zoek naar verzetsman Berend Klaas Bosma. In een-drachtige samenwerking omsingelen ze de boerderij aan toen A 370 (nu Kerkelaan 4) en drijven moeder en de vier kinderen in pyjama naar de keuken. Vader vlucht naar de paardenstal en kruipt weg onder een hoop kaf.

Met hun wapentuig slaan de indringers moeder; de kinderen slaan terug en trappen tegen hun benen. Waar vader zich verstopt, weet niemand. Ja, hij heeft een

geheime schuilplaats in de schuur, maar waar? In hun blinde woede scheuren de NSB'ers het behang van de muur, rijten de leren stoelen met hun bajonetten open en breken de vloeren open. Een foto van de koningin versnipperen zij in duizend stukjes. "Het was een vreselijke chaos", vertelde oudste zoon Bindert (1928-2019) bij de tentoonstelling in 1995 in dorpshuis 't Trefpunt. "Toen ze vader niet vonden, begonnen ze alle pannen van het dak te gooien en dreigden ze de boerderij in brand te steken. Opeens zag ik ze met lange hooivorken in het koren prikken. Ik wist dat vader daar ergens verborgen zat. Toen dacht ik: nu vinden ze hem, nu is het afgelopen. Ze hebben hem ook geraakt en mee naar de voorkamer gesleurd. Ik zag dat hij aan zijn hoofd gewond was. We mochten nog afscheid van hem nemen, maar geen woord zeggen. Een kus, dat was alles. Mijn laatste beeld van vader is bloedend tussen NSB'ers in."

Derde zoon Jouke (1932), dan 12 jaar, herinnert zich dat moment haarscherp:

“Vaders kus brandt mij nog op de wang.”

En de jongste, Alie (1936), dan 8 jaar, ziet een ander beeld:

“Vader fietst weg over de Kerkelaan tussen al die NSB'ers, zeker wel een stuk of tien.”

Tweede zoon Albert (1930), dan 14 jaar, kan het verlies van zijn vader niet verwerken. Hij wil na de oorlog, na de executie van zijn vader, weg, liefst ver weg, naar Indonesië, Amerika, Canada, het maakt hem niet uit. Maar moeder Bosma verbiedt emigratie. Pas op zijn 21ste in 1953 vertrekt hij naar Canada om daar boer te worden. Zus Alie: "Uit woede is hij geëmigreerd. Als hij over toen praat, lopen de tranen over zijn wangen. Nu nog. Hij kan het verlies van zijn vader nog altijd niet verwerken."

Na zijn arrestatie belandt Bosma in een cel in Winschoten en daarna in het beruchte Scholtenhuis aan de Grote Markt in Groningen, het hoofdkwartier van de SD (Sicherheidsdienst), dat onder leiding staat van de brute Robert Lehnhoff. Op zijn systeemkaart, in bezit van de Groninger Archieven, staat dat Bosma "zeer zwaar verhoord en mishandeld is maar hij bleef zwijgen". In de vroege ochtend van zondag 8 april wordt hij met negen andere verzetsstrijders in de bossen van Anloo gefusilleerd. De lijken worden in een voormalig onderduikhol gesmeten.

Bij de herbegraving van Bosma op het kerkhof van Nieuwolda blijkt dat hij onherkenbaar verminkt was. Plaatselijk aannemer Akkerman en een familielid hebben zijn lijk geïdentificeerd. Jouke: "Akkerman heeft moeder sterk afgeraden, ja eigenlijk verboden, naar vader te gaan kijken. Zo toetgetakeld was hij. Vreselijk wat mensen elkaar aan kunnen doen." Akkerman is ook degene

Links:
opa Levie met zoon.
Rechts: Arent Levie en zijn vrouw
Roelfina Beukema en zoon Roelof Cornelis.

Arent Levie, de enige jood

“Pas als ze er niet meer zijn, ga je op zoek naar hun verhaal, hun geschiedenis.” Uit de mond van kleindochter Tienieke Beukema (1953) klinkt het wrang. Had ze maar eerder..., had ze maar meer aangedrongen bij haar vader... Maar ja, haar vader Roelof Cornelis was niet zo'n prater. Hij kropte alles op en hield zijn joodse verleden voor zich. “Heb 't er moar nait over, wicht”, was het enige wat hij zei als zij doorvroeg.

Eeuwig zonde, vindt ze nu, maar haar dochter Ilona (1975) speurt verder en vindt dat opa Beukema een zoon is van Arent Levie, de enige volbloed jood uit

het dorp Nieuwolda. Hij is de vijfde zoon van Salomon Levie en Rebekka Post. Salomon is veehandelaar en slager van beroep. De zaken gaan voor de oorlog zó goed dat ze een huis kopen in het dorp met winkel, voorkamer en een inpandig slachthuis, toen bekendstaand als A 235.

Arent, hun vijfde zoon, handelt ook in vee en loopt soms met een kudde schapen naar de markt in Groningen. Onderweg slaapt hij bij de kudde in het veld, zo wordt verondersteld. Hij woont ongehuwd samen met Roelfina Beukema aan de Burgemeester Waalkensstraat, toen alleen bekend als A 161. Haar man is bij een bombardement tijdens de Eerste Wereldoorlog in 1916 op zee omgekomen. Van hem ontvangt zij nog een klein weduwpensioen. Om die uitkering niet in gevaar te brengen trouwen Arent en zij niet, zo vermoedt kleindochter Tienieke.

Het paar krijgt twee zoons, Arent, de oudste, die zich een beetje schaamt voor zijn afkomst en nooit naast zijn joodse vader wil fietsen, en Roelof Cornelis, zijn lieveling, die hem ook naar de bus brengt als hij een oproep krijgt om zich te melden voor deportatie naar Westerbork.

De jongste zoon is dan 11 jaar. Het afscheid is verdrietig. Voor hij instapt, troost de vader de zoon en belooft hem dat hij snel terug zal keren. Maar op 19 augustus 1942 gaat hij op transport van Westerbork naar Auschwitz en wordt al snel na aankomst op 30 september vermoord.

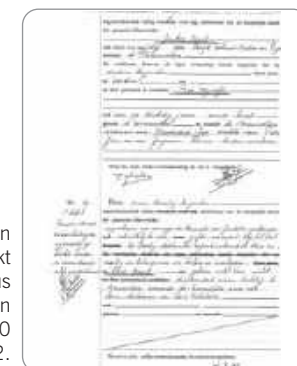
Tienieke hoort later van een inwoner van Nieuwolda, Anje Koopman-Mulder, dat haar opa de dag voor hij naar Westerbork moet met de fiets aan de hand nog door het dorp loopt. Als zij hem tegenkomt, vraagt zij waarom hij zo vroeg op is en waarom hij lopend door het dorp gaat. Zijn antwoord is nuchter maar ook veelzeggend: “Ik kom hier nooit weer.”

Lijst van inwoners van Nieuwolda geheel en gedeeltelijk van 'joodschen bloede'.

Levie wordt verordonneerd zijn radio in te leveren.

De transportlijst om afgevoerd te worden naar Auschwitz waarop de naam van Levie.

Overlijdensakte van Levie, opgemaakt op 26 augustus 1950: overleden in Auschwitz op 30 september 1942.

Het waterschapshuis
op de hoek met de Wagenborgerweg.

De bevrijding

De bevrijders naderen half april 1945, maar de Duitsers zetten nog even alles op alles en verdedigen hun laatste bolwerk uit alle macht. Zaterdag 14 april sommeren de bezetters de bevolking het dorp te verlaten. Poolse stoottroepen en Canadese militairen rukken al op naar 't Waar, maar de Duitsers wensen zich niet over te geven. De volgende dag trekt de bevolking in groepjes weg. Naar Midwolda, Scheemda, Noordbroek, Meeden, Sappemeer en Winschoten.

Burgemeester Post Cleveringa. 'ontzettend geplunderd, geroofd en gestolen' hebben.

Nieuwolda wordt een 'niemandland' waar de geallieerden flink huishouden. Burgemeester G.H. Post Cleveringa beklaagt zich later bij het Militair Gezag, de instantie die na de bevrijding de touwtjes in handen heeft, dat de Poolse en Canadese troepen

Letterlijk schrijft hij: "Geen huis is onbezocht gebleven. Behalve vele luxe voorwerpen waren kleding en schoeisel ook van hun gading. Van het weinige dat de bewoners hadden is bijna alles medegenomen."

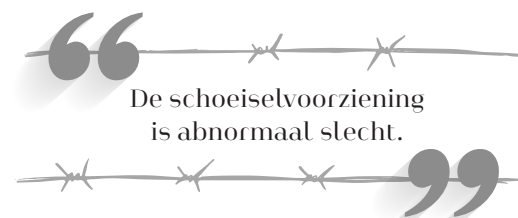

Twee krantenartikelen over de teruggevonden gestolen drinkbekers en de rooftocht van de geallieerden.

Uit het waterschapshuis, op de hoek met de Wagenborgerweg, stelen de bevrijders drie antieke zilveren bekers uit 1689. In 1988 komt het Groninger Museum erachter dat de bekers in Londen geveild worden. Het museum weet veiling te voorkomen maar het waterschap van toen (Eemsiijvest) moet diep in de buidel tasten om ze weer terug te krijgen. Voor circa 66.000 gulden koopt het waterschap de bekers terug. Uit de brandkast van winkelier Klei bij de brug over het Termunterzijldiep ontvreemden de Canadezen en/of de Polen een waardevol Hohner-accordeon. Het is duidelijk dat de geallieerden bij de bevrijding van dit laatste stukje Nederland flink aan het roven zijn geslagen.

De door de bevrijders gestolen drinkbekers uit het waterschapshuis.

De schoeiselvoorziening
is abnormaal slecht.

In het dorp liggen her en der verspreid mijnen, onontpofte bommen, granaten en andere munitie. Bij al die projectielen plant de gemeente een vlaggetje of bordje. "Nieuwolda is thans geheel geïsoleerd", zo schrijft de burgemeester. Normaal rijdt er een bus naar Winschoten, Groningen en Delfzijl, maar nu is alleen de fiets, voor wie tenminste fietsbanden heeft, het enige vervoersmiddel. Het dorp heeft van alles niets. Geen brandspuit ("slechts een slangenwagentje"), één personenauto voor ziekenvervoer, gebrek aan kunstmest, paarden en landarbeiders. Het

Dankwoord

Een boek als dit komt niet tot stand zonder de hulp van anderen. Allereerst de aanleiding om op zoek te gaan naar vergeten verhalen over hoe een doorsnee dorp in Groningen de Tweede Wereldoorlog doorstond.

In Nieuwolda herinnert weinig nog aan die vijf oorlogsjaren. Een naar een verzetsstrijder vernoemd plein slechts. Maar bij de bewoners van Hoofdstraat 119, Sabine Kokee en Klaas Bellinga, ligt nog een relikwie uit die tijd, een schuilbunker. Hun bij Defensie werkende zoon suggereerde die plek als herinnering weer toegankelijk te maken. En dus was snel een stichting opgericht, de Stichting Oorlogsverhalen Nieuwolda. Een begeleidend boek kon hierbij niet ontbreken.

De zoektocht naar verhalen begon bij de kinderen van verzetsman Berend Klaas Bosma. Bijzonder erkentelijk ben ik hun voor hun openhartigheid over wat hun overkwam. Margreet Kamphuis uit Veendam wierp mij een schat in de schoot: het logboek van haar opa Derk Grimmenga die van dag tot dag de oorlogshandelingen bijhield. En Arnold van Dockum stond royaal het intieme dagboek van zijn moeder af. Zo ook Tineke ten Kate-Georgius, die uit haar persoonlijk archief de herinneringen van haar vader opdiepte en te leen gaf. Zoon Lammert Boven overhandigde in goed vertrouwen het dagboek van de vlucht van zijn moeder en haar gezin.

Die persoonlijke getuigenissen maakten diepe indruk op mij. Zij kleurden alle de wreedheid van een oorlog in. Zeker voor de enige jood uit het dorp, Arent Levie. Zijn kleindochter Tineke Beukema eert haar overleden opa door soms zijn achternaam te gebruiken. Nog scherp van geest verhaalde de bejaarde Anje Koopman-Mulder over het liefdevol verzorgen van de zwaar-gewonde soldaat Alting. De kleinzoon van de aan het eind van de oorlog omgekomen machinist Hilvert Doornkamp stond mij genereus enige foto's af uit het familiearchief.

Het 'bleekneusje' Joop van der Schree uit Vlaardingen had het als jongetje van 12 prima naar de zin op de boerderij van de familie Dallinga. In tegenstelling tot Hendrik Heethuis, die een koude douche kreeg toen hij uit gevangenschap terugkeerde naar huis. Helaas overleden tijdens het schrijven drie door mij geïnterviewde personen voortijdig: Harm van der Veen, die als schooljongen de Duitsers zag binnenmarcheren, Klaas Keizer die nog weet had van de schuilbunker en vlak voor het gereedkomen van dit boekje Anje Koopman-Mulder, 104 jaar oud.

Zonder al die aangedragen informatie had dit boek niet tot stand kunnen komen. Het Nationaal Archief in Den Haag ten slotte opende voor mij de archieven van de NSB, waardoor ik een beter beeld kreeg van wat er zich in Nieuwolda had afgespeeld. In het gemeentearchief van Oldambt mocht ik vrij rondneuzen.

Tot slot dank ik eindredactrice Marita Weener, die nauwgezet en met precisie alle puntjes op de i zette. Sabrina Wakker zorgde voor een zorgvuldige en waardige lay-out. Zonder de spontane medewerking van uitgeefster Sabine Kokee waren de vergeten verhalen nimmer onder het stof vandaan gehaald. Voor altijd staan zij nu geboekstaafd.

Maar nogmaals: ik dank oprecht alle betrokkenen die mij een blik gunden in het persoonlijk leven van hun dierbaren.

Cees Stolk, Nieuwolda 2022

Stichting Oorlogsverhalen Nieuwolda

De Stichting Oorlogsverhalen Nieuwolda stelt zich ten doel om verhalen rondom de Tweede Wereldoorlog uit Nieuwolda en omstreken te delen. Daarnaast willen we de geschiedenis voelbaar maken. Dat doen we met dit boek en dat gaan we doen door de bunker aan de Hoofdstraat 119 in Nieuwolda open te stellen voor publiek. Bij de bunker bouwen we in samenwerking met Defensie een barak na uit de Tweede Wereldoorlog, waarin we verhalen kunnen vertellen en de geschiedenis van een dorp in oorlogstijd kunnen laten zien.

Ten tijde van het verschijnen van dit boek in april 2022 is de bunker nog niet toegankelijk. Kijk voor meer informatie op [OorlogsverhalenNieuwolda.nl](https://oorlogsverhalenNieuwolda.nl).

Dorp in oorlogstijd

Voor velen is de Tweede Wereldoorlog iets van horen zeggen. Een les uit de geschiedenisboeken. Maar voor enkelen is en blijft de oorlog altijd dichtbij. Zij kunnen nog vertellen over het verzet tegen de Duitse overheersing, over het brute geweld van de nazi's, over de executie van hun vader en over de deportatie van hun geliefde opa.

“ ————— ”
Hoe onderging een doorsnee Gronings dorp de oorlogstijd?
Wat speelde zich op die paar vierkante kilometers af?
Verzet? Verraad? Verschrikking? Verlies?
————— ”

Nieuwolda, dorp in het Oldambt, vocht tussen 1940 en 1945 zijn eigen kleine oorlog.

Dit boekje schetst een beeld van een Gronings dorp in oorlogstijd aan de hand van getuigenissen, dagboeken en persoonlijke herinneringen. Vijf jaar leven tussen hoop en angst. Of zoals Trijntje Boven in haar dagboek schreef toen zij twee weken met tientallen andere gevluchte dorpelingen door het polderland zwierf: “En maar wachten op de bevrijding of de dood! Het schijnt wel een eeuwigheid te duren.”